

‘ništa’, i to ovaj svijet pri povratku u ‘krug’ čini tako familijarnim, skrovitim i pozdanim makar koliko inače bio kompliciran. Ali nije ono samo van tog ‘kruga’: ‘ništa’ je i u srži ovog svijeta jer se on održava samo dinamikom stalnog obnavljanja i od početka prijeti da rastvori strukturu ovog svijeta.«⁸

Živo, pozitivno, »moćno, omogućavajuće ‘ništa’«⁹ pravi je sadržaj onoga što iskušavamo kao vrijeme i kao slobodu. »S vremenom je dana posljednja međa (horos), *horizont*, obzorje svijeta, njegov povijesni *principium individuationis*.«¹⁰ Shvati li se vrijeme ne tek formalno i apstraktno, naime kao izvanjska mjera i granica kretanja i bivanja, nego kao živi, ispunjeni vijek onog što biva, te tek *ujedno* s tim i kao njegova, iz njega samog izrasla, omatajuća, omeđujuća i upoedinjujuća vlastita granica i mjera, i shvati li se jednako tako sloboda ne tek kao apstraktna mogućnost izabiranja, nego kao pozitivna zadaća, svojstvena svagda samo jednom čovjeku, naraštaju ili pak narodu, njima i jedino njima – tad se postupno počinje naslućivati nešto od čudesne pozitivnosti moćnoga ništa, koje individuiru, uposebljava tako da svako biće stavlja u njegov, samo njemu dan i zadan *položaj*: »Bića *jesu* po svom položaju koji nije samo prostorno plasiranje-smještaj nego prije svega važnost, zadatak, posao, djelo, napor, ushit, omalovaženje, prednost, odmor, blizina, udaljenost, obaveza, prijetnja, ne-volja itd. – ukratko: prisutnost ili ne-prisutnost, značenje i smisao.«¹¹

Vrijeme kao povijesno vrijeme »jest ujedno *bivstvovanje* (vijek, vita, bios, život) povijesti i *mjera* (tempus – hronos, odmjereno vrijeme) ovog bivstvovanja«¹². Sloboda je – u bitnom »diskontinuitetu povijesnog zbivanja«¹³ – otvorenost za primanje i prisvajanje svog položaja, odnosno zadatka, te za proizvođenje s njim u skladu. »Takav pojam [...] je sadržajan, za razliku od onog formalnog; on vidi slobodu tamo gdje je očima novovjekovnog svijeta nismo skloni vidjeti, u spontanosti prirodno rasta, u događanju pravog vremena, u spontanosti gesta.«¹⁴

Proizvedeće, a to sad znači dajuće, pružajuće i uposebljujuće ništa skriva se ponajprije u onomu što nazivamo *slobodnim vremenom*. Daleko od svakog puko sadašnjeg trenutka na apstraktnom kontinuumu vremenskih dimenzija sadašnjosti, budućnosti i prošlosti, ravnodušno jednakog svakom drugom, slobodno vrijeme

⁸ Isto, 255.

⁹ Isto, 416.

¹⁰ Isto, 34.

¹¹ Isto, 411.

¹² Isto, 34, bilj. 28. U knjizi pogrešno; treba stajati: 27.

¹³ Isto, 256, bilj. 1.

¹⁴ Isto.